

משך חכמה

פרשת וישלח, פסקא א-ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדוע לא אמר לו גמלים, והרי היה לו, כדכתיב להלן. ומה הם הדברים הקשים

כגידין שאמר לו.

(לב, ה) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה. לא אמר גמל¹, כדלקמן והגמלים (פסוק ח), דהענין, כי האלקים עשה את האדם

אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו, כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצוות, ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו" עכ"ל.

וקשה איך סומכים על זה להתיר אשת איש, ואין אפילו ספק שמא רק מחמת האנוס נתרצה, והגט פסול. ולאור המבואר אתי שפיר, דהטעם שאמרין שרצונו הוא לעשות טוב, מפני שנפש הישראלי בעצמותה היא טובה ללא ערוב רע, אבל אם היה בנפש ערוב רע, אין בהכרח שלאחר כפיה ירצה באמת לעשות טוב, כי בנפשו יש גם רע שאינו נכנע לטוב, זה כונת הרמב"ם. ועל פי זה גם יתבאר הסיבה שישראל אינם חשודין על רביעה והגוי חשוד על הרביעה (עבודה זרה כב, א), כי רביעה היא תשוקה של חיבור רע ברע, ונפש הישראלי - אפילו של הרשעים - אין רע מעורב במהותה, לפיכך ישראל אינם חשודים על הרביעה, אבל הגוי שרע מעורב במהותו, חושק להתחבר אל הרע והטמא.

והנה בבראשית רבה (חיי שרה פרשה ס סימן יד) אמרו וז"ל "ותקם רבקה ונערוותיה וגו' כו' אמרי מה גמל זה יש בו סימן טומאה וסימן טהרה כך העמידה רבקה צדיק ורשע" ע"כ. ועשו הוא חזיר מיער (תהלים פ יד), כדאיתא במדרש (בראשית רבה סה, א) זה אדום שאצלו מעורב הסימן טומאה עם סימן טהרה, שכיבד אביו ואמו.

ועל פי זה יתיישב הדקדוקים הנ"ל, דהנה שור מרמז לטהרה דיש לו שני סימני טהרה, וחמור לטומאה דאין לו כלל סימני טומאה, וגמל מרמז לטוב מעורב ברע, כי יש לו סימן אחד של טומאה וסימן אחד של טהרה. ואמר לו יעקב, שמרתי תרי"ג מצוות, ונפשי אינה מעורה ברע, אלא השור, דהיינו הטוב עומד בפני עצמו, והרע דהיינו החמור, עומד בפני עצמו, דלא כגמל שמעורה בו הרע והטוב, לכך שמירת התרי"ג מצוות היא מהותית יותר. ובזה מיושב כל הקושיות דלעיל.

[א]

(לב, ה-ו) - (ה) ויצו אתם לאמר פה תאמרו לאדני לעשו פה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה: (ו) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלה להגיד לאדני למצא חן בעיניך:

¹ [א] (לב, ה-ו) - (ה) ויצו אתם לאמר פה תאמרו לאדני לעשו פה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה: (ו) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלה להגיד לאדני למצא חן בעיניך" ע"כ. יש לדקדק: א. כיון שדרשו חז"ל (פסיקתא זוטרתא, ה ועוד. ומובא ברש"י), שאמר לו עם לבן גרתי לרמז לו ששמר תרי"ג מצוות, מה שייכות המשך הכתובים ויהי לי שור וחמור, למה שאמר ששמר תרי"ג מצוות. ב. מדוע לא אמר לו יעקב שיש לו גמלים, והרי בהמשך הפרק כתוב שהיה לו גמלים. ג. מהו הלשון ואשלה להגיד, ואמרו חז"ל דלשון הגדה בא לומר שאמר לו דברים קשים כגידין (שבת פז, א. בראשית רבתי לו, ה ועוד), מה הן הדברים הקשים שאמר לו, הרי לא מוזכר כאן דברים קשים.

ונראה בזה, דהנה יש שני בחינות של רע וטוב. נפש שהיא טוב בהחלט, אלא שהרע מנסה להסיתה לרע, דהיינו שאין הרע מעורב בנפש, אלא הנפש טובה בפני עצמה, וכך היה בתחלת הבריאה שהטוב והרע היו מופרדים, כלשון הכתוב (קהלת ז, כט) "האֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יִשֶׁר", ללא ערוב רע. אבל לאחר שהטיל הנחש זוהמה בחוה (שבת קמו, א) התערבב הרע בטוב. ועד יעקב היו לכולם נפש של ערוב רע וטוב, ולכן אברהם הוליד את ישמעאל, ויצחק את עשיו, אבל יעקב היתה מטתו שלמה. נמצא שנפש הישראלי אינו מעורב ברע כלל.

וכיון שנתבאר שעצם נפש הישראלי נוטה לטוב, יתבאר כמה ענינים. דהנה אמרו בברכות (יז, א) "רבי אלכסנדר ב"ר דמצי אמר הכי, רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות, יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם" ע"כ, וזה מהטעם שנפש הישראלי נוטה לטוב.

ובזה יתבאר היטב מה שכתב הרמב"ם (הלכות גירושין פרק ב הלכה כ) וז"ל, "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר, וכן אם הכוהו גוים ואמרו לו עשה מה שישראל אומרין לך ולחצו אותו ישראל ביד הגוים עד שיגרש הרי זה כשר, ואם הגוים מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה גט פסול. ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד גוים בין ביד ישראל, שאין אומרין

משך חכמה

פרשת וישלח, פסקא א-ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אין מעמידים (עבודה זרה כב, א). וזה ששלח לו, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ויהי לי שור וחמור, כי הטוב והרע נפרדים הם, ולא כגמל אשר דרשו חז"ל במדרש על רבקה ותרכבנה על הגמלים (בראשית כד סא) מה גמל יש לו סימן טומאה שיצא ממנה עשו, וכן עשו הוא חזיר מיער (תהלים פ יד), כדאיתא במדרש זה אדום שאצלו מעורב הסימן טומאה עם סימן טהרה, שכיבד אביו ואמו, ועוד, וזה דרוש ארוך אין כאן מקומו².

[ב - המשך]

מיישב התמיהות הנ"ל בדרך אחרת

או יתכן³, כי הודיעו כי מעלת יעקב שהוא זכה למעלה גבוהה אשר

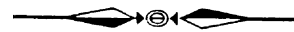
הגוף כמבואר בגמ' (גיטין לז, ב), [ולכן הישראל אינו קונה עבד עברי קנין הגוף רק למעשה ידין]. ובזה יתבאר מה הקשר בין מה שאמר יעקב ששמר תרי"ג מצוות אצל לבן, לזה שאמר ויהי לי שור וחמור כו', דיעקב אמר לעשיו תרי"ג מצוות שמרתי ועל ידי זה נפשי גבוהה מנפשך, וכשם שיש לי קנין הגוף בעצמותו בשור וחמור, כי נפשי גבוהה מהם, כך יש לי קנין בנפשך, כי יחס נפשך לנפשי, כיחס נפש המדבר לנפש החי שאינו מדבר, לפיכך איני ירא ממך, כי אתה קנוי לי בכח.

עוד דרך ליישב התמיהות הנ"ל, דכונת יעקב להוכיח לעשיו שקדושתו גבוהה יותר מנפש הגוי, והגוי ביחס אליו כיחס המדבר לנפש החי, דהנה בהמת הגוי פטורה מבכורה, ובהמת ישראל חייבת בככורה (בכורות ב, א), והטעם הוא, מפני שהישראל קנוי לה', וקדושה זו שהוא קנוי לה' משפיע קדושה לכל קנינו, ולכן אם קונה שדה הרי הוא מקדשה בקנינו וחייבת בתרומות ומעשרות מחמת הישראל [א. ה. זה כונת רבינו "כי הוא מקדיש דבר ושדהו חייב במעשרות", ואין כונתו שיכול להקדיש דזה גם גוי יכול להקדיש לה'], וכן בהמתו מתקדשת בקדושת בכורה, אבל הגוי אינו קנוי לה' לבדו, כי יש מעליו את נפש הישראל הגבוהה ממנו, ולכן אין שדהו חייבת בתרומה ומעשר [מלבד מאן דאמר שסובר שאין לגוי קנין להפקיע ממעשר, מפני שסובר קדושת הארץ ששייכת לישראל גדולה כל כך, שלא נפקעת בקנין הגוי, וגם זה מחמת קדושת ישראל, שלהם הארץ] וכן קנינו אינן קדושים בקדושת בכורה. ובזה בא גם להוכיח לעשיו שהוא הראוי להיות בכור, כי הבכור קדוש יותר.

ולכן גם להקדיש את הזמנים שהוא הנברא היותר דק במציאות אין בכוח

ישר והמה ביקשו חשבונות רבים (קהלת ז, כט). כי תחילת הבריאה היה כי יטה עצמו לצד הטוב תמיד, רק היצר הרע הוא מסית בפני עצמו. אמנם, כאשר בא הנחש על חוה והטיל בה זוהמה, שנתערבו הטוב והרע בו בעצמו, וכמו דתרגם אונקלוס מניה למידע טב וביש, עד שג' אבות בירו וזיקקו. כי מאברהם יצא ישמעאל, ומיצחק עשו, עד שבא יעקב והיה מטתו שלמה, כדאמרו ז"ל בשבת (קמו א, ספרא בחוקותי ב ח). ועצם נפש הישראלי נוטה לטוב, רק שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות מעכב (ברכות יז א), ולכן מהני כפיה במצוות כדברי רמב"ם פרק ב מגירושין, והרע הוא ענין בפני עצמו, לא כעשו וחבריו אומות העולם שנפשם איוותה רע, ולכן חשודים על הרביעה כדאמרו ריש

² תמצית דבריו: יש לדקדק, מדוע לא אמר לו גמלים, והרי היה לו גמלים, כדכתיב להלן. ומה הם הדברים הקשים כגידין שאמר לו. ונראה בזה, דשור יש לו רק סימן טהרה, וחמור רק סימן טומאה, אבל הגמל מעורב בו סימן טהרה וסימן טומאה, כמו החזיר שמעורב בו סימן טהרה וטומאה, ועשיו הוא אדום שדומה לחזיר מיער (תהלים פ, יד), שמראה סימן טהרה, שכיבד אביו ואמו. וזה ששלח לו, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, ויהי לי שור וחמור, כי אצלי הטוב והרע נפרדים הם, ולא כמוך שהרע מעורב בתוך הנפש שלך, כגמל.

[ב - המשך]

³ [ב] ונראה ליישב התמיהות הנ"ל בדרכים אחרת, דהנה אין אדם יכול לקנות קנין הגוף אלא דבר שפחות בערכו, וקנוי בכח לאדם, כגון דומם וצומח שברא ה', והשליט את האדם עליהם, הרי הם קנויים לאדם בכח, לכן יכול על ידי קנין לקנותם בפועל, ואפילו מן החי השליט ה' את האדם עליהם, ככתוב מוראכם כו' ומורא זו נובעת מחמת שהם קנויים בכח לאדם, וכל הקנוי, ירא מהמושל עליו, והשליט ה' את האדם על כל הבריאה, דומם צומח וחי שאינו מדבר, אבל האדם המדבר אינו קנוי בכח רק לה'.

ואמר יעקב לעשיו, שזכה שנפשו גבוהה מנפש הגוי, כשם שנפש הגוי גבוהה מנפש החי שאינו מדבר. ולכן הישראל קונה את הגוי קנין הגוף, אבל הגוי אינו קונה את הגוי לקנין הגוף אלא למעשה ידי, ולא את הישראל קנין

משך חכמה

פרשת וישלח, פסקא א-ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שלח לו להודיעו עוצם גדולתו כי הוא ראוי לבכורה. וזה שאמר גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ויהי לי שור וחמור צאן, כי כל אלה קדושים בבכורה, ששפע קדושת יעקב שופע גם על מקנהו וקנינו עבד ושפחה שהם קנויים ליעקב קנין הסכמי ברצון השם יתברך, שכל נפשות המדברים נגד מעלתו, המה בערך נפש הבהמה מול האדם, וזהו ואשלחה להגיד לאדוני, דברים הקשים כגידים, ועיין במדרש ובהר"א.⁴

[ג]

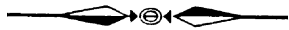
(לב, ו) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך:

יש לדקדק, מדוע אמר יעקב ויהי לי שור וחמור כו', היה לומר שלחתי לך שור וחמור

כו'

בתנחומא⁵ ריש וישלח (א, א). ואריה זה יהודה, כבקר זה יוסף,

לבכורה, וזה שאמר גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ויהי לי שור וחמור צאן, כי כל אלה קדושים בבכורה, ששפע קדושת יעקב שופע גם על מקנהו וקנינו עבד ושפחה שהם קנויים ליעקב קנין הסכמי ברצון השם יתברך, שכל נפשות המדברים נגד מעלתו, המה בערך נפש הבהמה מול האדם, וזהו ואשלחה להגיד לאדוני.

[ג]

⁵ [ג] "לב, ו) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך" ע"כ. יש לדקדק בלשון הכתוב, דכיון שיעקב שלח לעשו לומר לו ששולח לו מתנה למצוא חן בעיניו, מדוע צריך לומר לו ויהי לי שור וחמור כו', היה לו לומר הנני שולח לך שור וחמור כו', מה הצורך לספר לעשו שיש לו שור וחמור. ורבותינו במדרש תנחומא (וישלח א, א) תירצו וז"ל "ויהי לי שור. אין לי לירא ממך, שהרי נולד יוסף שנקרא שור, שנאמר (דברים לג, ז) 'בכור שורו הדר לו', וחמור, זה משיח בן דוד שנאמר (זכריה ט, ט) 'עני ורוכב על חמור', צאן, אלו זכותן של שבטים שנקראו בניהם צאן, שנאמר (יחזקאל לד, לא) ואתנה צאני צאן וגו', גם יהודה שטנו של עשו,

אין לשום נברא רק השם יתברך, כי נפש הבהמי קנוי לנפש המדברת, והוא בכלל מוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ (בראשית ט ב), לא כן נפש המדבר אינו קנוי לזולתו רק להשם יתברך. משום הכי, נפש העכו"ם שהוא נגד נפש הישראלי בן בכורו של השם יתברך בערך יחס נפש הבהמי אל נפש המדבר קנוי קנין גמור, קנין הגוף בעצם. אבל הם אינם קונים לא זה מזה, ולא הם קונים מכם (גיטין לו, ב). בינה זה. עוד יש אצל הישראלי, כי הוא מקדיש דבר ושדהו חייב במעשרות. ובזה פליגי אם יש קנין. ודוקא בארץ ישראל (גיטין מז, א. ועוד). ובהמתו קדוש בבכורה (בכורות ב, א). לא כן בהמת עכו"ם הוי כבהמת הפקר (שם). שמעצם קדושת הישראלי המושפעת מהשם שאמר כי אני ה מקדשכם (ויקרא כ ח) שופע שפע קדושה גם על קנינו ובהמתו, ולכן גם להקדיש הזמן הנברא היותר דק במציאות אין בכוח שום נברא, רק אצל ישראל, שבכוחם להקדיש מועד ויובל, ועל זה נאמר כמה דמיונות בירושלמי ראש השנה (א, ג) על מתנה זו שנתן לישראל בהפלגה גדולה, משל לטבעתו של מלך וכו'. ולכן

שום נברא, רק אצל ישראל, שבכוחם להקדיש מועד ויובל, ועל זה נאמר כמה דמיונות בירושלמי ראש השנה (א, ג) על מתנה זו שנתן לישראל בהפלגה גדולה משל לטבעתו של מלך וכו'.

ולכן לא אמר לו גמלים, כי לגמל אין קדושת בכורה, אבל בחמור יש פטר חמור, ולכן אמר לו דוקא הבהמות שקדושת בכורה, דהיינו שור חמור, וכן עבד ושפחה שחייבים במצות מילה, ואוכלים תרומות ומעשרות שקדושים מחמת קדושת ה' השופע על נפש הישראלי, ומשם על כל קניניו. ולכן שלח לו להודיעו עוצם גדולתו כי הוא ראוי לבכורה. וזה שאמר גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ויהי לי שור וחמור צאן, כי כל אלה קדושים בבכורה, ששפע קדושת יעקב שופע גם על מקנהו וקנינו עבד ושפחה שהם קנויים ליעקב קנין הסכמי ברצון השם יתברך, שכל נפשות המדברים נגד מעלתו, המה בערך נפש הבהמה מול האדם, וזהו ואשלחה להגיד לאדוני.

⁴ תמצית דבריו: עוד יש לתרץ התמיהות הנ"ל בב' דרכים. א. דיעקב אמר לעשו תרי"ג מצוות שמרתי, ועל ידי זה נפשי גבוהה מנפשך, וכשם שיש לי קנין הגוף בעצמותו בשור וחמור, כי נפשי גבוהה מהם, כך יש לי קנין בנפשך, כי יחס נפשך לנפשי, כיחסי נפש המדבר לנפש החי שאינו מדבר, לפיכך איני ירא ממך, כי אתה קנוי לי בכח. ב. ששלח לו להודיעו עוצם גדולתו כי הוא ראוי

משך חכמה

פרשת וישלח, פסקא א-ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שהרי כך אמר יקרבו ימי אבל אבי, תאמר שמת אותו זקן ובה עלי להרגני" ע"כ. הנה מבואר דזכותו של עשיו היתה כיבוד אב. ועל פי זה מובן דברי הפסיקתא רבה, דכל השבטים אינם יכולים להלחם עם עשיו, כי זכות כיבוד אב עומדת לו יותר מהם, אבל זרעה של רחל יוסף ובנימין יכולים להלחם בעשיו, דבנימין לא היה במכירה.

ועל פי ביאור זה יאירו לנו דברי המדרש תנחומא, מדוע לא אמר יעקב שבא בזכות יהודה שגם הוא שטנו של עשיו כמבואר בתנחומא, כיון דבאמת אף על פי שיהודה שטנו של עשיו, מכל מקום מחמת החטא של מכירת יוסף אינו ראוי להיות שטנו של עשיו. דהנה על הפסוק (תהלים י, ג) "פִּי הִלֵּל יְשׁוּעָה לַיהוָה וְיִשְׁפָּטוּ וְיַבְצְעוּ בְּרַחֲמֵי ה' אֱמָרוּ בְּסִנְהֶדְרִין (ו, ב) "רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר 'ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו' (בראשית לז, כו) וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר ובצע בך נאץ ה'". [נהטעם פרש"י דכיון שהיו דבריו נשמעים להם, היה לו לומר להם נחזיריהו לאביו]. מבואר שעיקר חטא מכירת יוסף תלוי ביהודה, ולכן אמרו בשמות רבה (כי תשא מב, ג) על הפסוק (בראשית לח, א) "וַיְהִי כַּעֲתָה הָיָה וַיֵּרֶד יְהוֹנָדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַד לְמִי וַשְּׁמוֹ חִירָה" שהשבטים נידו את יהודה, דו"ל המדרש "לך רד. א"ר ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמן נתנדה משה ונזעף, ואין רד אלא נידוי, ומהיכן אתה למד, בשעה שאחיו של יוסף מכרוהו והלכו לנחם אביהם ולא נתנחם, אמרו כל הדברים הללו עשה לנו יהודה, שאלולי בקש לא מכרונו אותו, כשם שאמר לנו אל תהרגוהו ושמענו לו, אלו אמר לנו אל תמכרוהו נשמע לו, אלא אמר לנו לכו ונמכרונו לישמעאלים, ועמדו ונדוהו שנאמר (בראשית לח, א) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו, ולא היה לו לומר אלא וילך יהודה שהיה לו ירידה מצד אחיו, ומה וירד האמור להלך נדוי, אף רד האמור כאן נידוי" ע"כ.

וכיון שנתבאר שעיקר זכותו של עשיו היא כיבוד אב, והשבטים שהיו במכירת יוסף אינם ראויים להיות שטנו ולהלחם בו, קל וחומר שיהודה שהיא היה העיקר במכירת יוסף אינו שטנו של עשיו, ולכן יעקב לא אמר בזכות יהודה. אלא דאם כן צריך ביאור בדברי המדרש רבה, איך אמר שיהודה הוא שטנו של עשיו.

ונראה, דמה שאמר המדרש רבה דיהודה הוא שטנו של עשיו, היינו רק לעתיד לבוא כשיבוא מלך המשיח, שאז כבר יתקן יהודה חטא מכירת יוסף, ואז יהיה יהודה שטנו של עשיו, שהרי הפסוק שממנו לומד המדרש שיהודה הוא שטנו של עשיו, הוא בישעיהו פרק יא, ולעיל מיניה איירי בביאת

שנאמר (ישעיה יא, ז) 'ואריה כבקר יאכל תבן' פירוש, אריה שהוא יהודה, שנאמר (בראשית מט, ט) 'גור אריה יהודה', 'כבקר' זה יוסף, 'יאכל תבן' כלומר זה יוסף שידין עשיו שהוא תבן, שנאמר (עובדיה א, יח) ובית עשיו לקש" ע"כ. מבואר דמה שאמר יעקב שיש לו שור וחמור כו', בא לומר לעשיו שאיננו מפחד ממנו שהוא חזק ממנו, ושלא ילחם עמו.

והנה דברי המדרש תנחומא צריכים עיון: א. לא מבואר במדרש מדוע אין לו לירא מעשיו מחמת שנולד יוסף. ב. הרי מבואר במדרש תנחומא דיהודה הוא שטנו של עשיו, אם כן, מדוע לא אמר לו שבא בזכות יהודה. ג. מדוע הקדים זכות מלך המשיח לפני השבטים. ד. לשון המדרש "גם יהודה שטנו של עשיו", משמע שאחרים בודאי הם שטנו, ומוסיף שאפילו יהודה שטנו. וצריך ביאור מדוע היה לומר שיהודה אינו שטנו של עשיו שבא המדרש לחדש שאפילו יהודה שטנו של עשיו, מה גרע כוחו מאלו הנזכרים לעיל מיניה.

ונראה, דדברי המדרש תנחומא יסודן בדברי המדרש רבה (וישלח עה, ה) וז"ל "אמר רבי פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן, מסורת הוא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל, הוא הוא דכתיב (ירמיה מט, כ) 'אם לא יסחבום צעירי הצאן, ולמה קורא אותן צעירי הצאן שהם צעיריהם של שבטים". ע"כ. פירוש דכתיב (שם) "לִכְנָן שְׁמַעוּ עֲצַת ה' אֲשֶׁר יַעַץ אֶל אֲדֹמִים וּמִחֻשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל יִשְׂכָּי תִמְנָן אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן אִם לֹא יִשְׂעוּ עֲלֵיהֶם נְוָהִם" ע"כ. הנה מפורש בכתוב שצעירי הצאן יהרגו את אדום. וצאן אלו השבטים, כמפורש לעיל במדרש תנחומא, וצעירי הצאן אלו הם צעירי השבטים, דהיינו יוסף ובנימין שנולדו בסוף. מבואר שזרעה של רחל הם יהרגו את בית עשיו. ולכן אמר יעקב "אין לי לירא ממך, שהרי נולד יוסף". וזה כונת המדרש תנחומא. ולא הוצרך לפרש זאת, כי הוא מפורש בכמה וכמה מקומות שעשיו נופל ביד זרעה של רחל, ויסוד דבריו הוא על פי מסורת זו, ומיושב דקדוק א'.

אלא שצריך ביאור, מדוע דוקא זרעה של רחל הוא שטנו של עשיו. ונראה, על פי הפסיקתא רבתי (פיסקא יב – זכור) וז"ל "למה עשו נפל ביד יוסף כו' כל השבטים נשתתפו במכירתו של יוסף, לפיכך אין אחד מן השבטים יכול להזדווג לו, שאינם יכולים לישא וליתן עמו" ע"כ. מבואר שמחמת חטא מכירת יוסף אין השבטים יכולים להלחם בעשיו, ולכן נופל ביד יוסף. אבל צריך ביאור, מדוע חטא זה מונע מלהלחם בעשיו, ונראה על פי הבראשית רבה (וישלח עו, ב), וז"ל: "ויירא יעקב מאד ויצר לו, כו' אמר כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו, תאמר שהוא בא עלי מכח כיבוד אב ואם,

משך חכמה

פרשת וישלח, פסקא א-ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

יהודה, נאץ ה'. שיהודה גרם צער לאביו במכירת יוסף, לכן וירד יהודה מאחיו (בראשית לח, א) שנידוהו (שמות רבה מב, ג). לכן כאשר לעתיד יתוקן חטאו של יהודה, יתקיים ואריה כבקר יאכל תבן (ישעיה יא, ז), שגם יהודה יאכל בית עשו⁶.

יאכל תבן זה עשו וכו'. יעוין שם. נראה דאמרו (בראשית רבה וישלח עה, ה. ועוד) אין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של רחל. ופירושו, משום דעשו בא מכוח כיבוד אב (בראשית רבה עו, ב), שכיבד יצחק, וזרעו של רחל לא ציערו את יעקב (פסיקתא רבתי, זכור יב). והנה אמרו (סנהדרין ו, ב), כל המברך את הבורע, זה

כו', היה לומר שלחתי לך שור וחמור כו'. ועל פי חז"ל מבואר, דבא לומר לעשיו שלא ילחם עמו כי הוא חזק ממנו, שנולד לו את יוסף שנקרא שור, וקבלה היא, שאין עשיו נופל אלא ביד בני רחל, כיון ששאר השבטים חטאו בכיבוד אב במכירת יוסף, ועשיו היה מדקדק בכיבוד אב, לכן שאר השבטים אין להם כח להלחם בעשיו, אבל יוסף ובנימין שלא חטאו במכירת יוסף, עשיו נופל בידיהם. ומה שאמר חמור, הכונה למלך המשיח, שלאחר ביאת המשיח יתוקן חטא מכירת יוסף, ועל זה אמר צאן, אלו השבטים שיהרגו את עשיו, לאחר שיתוקן חטא מכירת יוסף.

המשיח, ועל זה כתיב (פסוק ז) "וְאֵיךְ יִבְרַח יְעֻבָדִים". [והטעם שלעתידי לבוא רק יהודה שטנו של עשיו ולא אף אחד מהשבטים, נראה כיון שיהודה הוא מלך]. ועל פי זה מיושב הדקדוקים דלעיל, דלכן הזכיר מלך המשיח לפני השבטים דכונתו על יהודה שיתקן חטא מכירת יוסף, והוא שטנו של עשיו לכן הקדימו לשבטים, אבל לא אמר יעקב שבא בזכות יהודה עכשיו, כיון שאז עוד לא היה שטנו של עשיו כיון שלא תיקן חטא מכירת יוסף. ולכן לאחר שהזכיר זכות השבטים, אמר המדרש שגם יהודה יהיה שטנו של עשיו כשיבוא מלך המשיח, ולכן הקדים יעקב חמור לצאן.

[א. אבל יש לתמוה טובא, הרי בשעה שיעקב שלח לעשיו עוד לא חטא יהודה במכירת יוסף, אם כן גם יהודה נחשב לשטנו של עשיו, ומדוע לא הזכיר יהודה. ונראה, דכיון שעתידי יהודה לחטוא במכירת יוסף, לכן לא הזכירו אלא בזמן שכבר יתקן החטא, והיינו חמור, שהוא מלך המשיח]

⁶ תמצית דבריו: יש לדקדק, מדוע אמר יעקב ויהי לי שור חמור

